

2013 november Ról-ról

Csengery Kristóf: Ha billen az egyensúly (Kodály Zoltán: Hány János – daljáték két felvonásban, négy kalandban, elő- és utójátékkal. Erkel Színház, 2013. október 11. Rendező Vidnyánszky Attila, karmester Dénes István)

Problematisz mő a *Hány János*, eszmei tartalom és mőfaj dolgában egyaránt. Kodály Zoltán 1926-ban, hat évvel a trianoni békediktátum aláírását követően tette le nemzete jelképes asztalára a daljátékot. Olyan magyarságot ajándékozott meg egy elsősorban e nép lelki világát, önérzetét taglaló művel, mely azokban az években történetének egyik legnagyobb traumáját feldolgozva, éppen saját megtépázott büszkeségét fájlalta leginkább. Mint ismeretes, Trianon után Magyarország területe a korábbinak felére, lakossága a felénél is kevesebbre csökkent. Közhely, hogy a békefeltételek oka nem egyedül az első világháború elvesztése volt: ezenkívül különlegesen fontos negatív tényezőnek minősült Magyarország szerepe a Monarchia elnyomó nemzetiségi politikájában – a nemzetiségek lenézése, háttérbe szorítása, mely a környező népek ellenszenvét és az ország elleni öszszefogást eredményezte.

Ehhez képest Kodály *Hányja* éppen a magyar büszkeséggel foglalkozik: a nagyabonyi Münchhausen meséjének fő motívuma minden kalandban a magyar kiválóság és ezzel szemben az idegen népek (osztrák, orosz, francia) bugyutaságának, gyávaságának, silányságának felmutatása. Mindez persze nem ilyen egyszerű. Ha ilyen egyszerű volna, Kodály rossz és kártékony művet komponált volna. A *Hány János*: naiv mese, költészet, álmvilág, a magyar lélek vizsgálata és empatikus ábrázolása. A darab szerint a magyar nép egyik fő tulajdonsága, hogy szeretné gyermekien kiszínezni önnön múltját (ahogy gyerekeink a kifestőkönyvet), vágyná önmagát jobbnak, szebbnek, többnek, igazabbnak álmodni, mint amilyenek lennie megadatott. Kodály tisztán látja e törekvés esendő voltát (e tisztánlátást jelzi a mű erős iróniája), de egyszersem mind megértéssel és szeretettel is szemléli a magyart, mint jó szülő a gyermekét (ez adja a nosztalgikus líra felhangjait). Érzékeny tartalmi vegyület keletkezik így: humor és rezignáció, komolyság és szemhunyorító derű különleges elegye, melyet veszélyes megbontani, veszélyes alkotóelemeinek arányán módosítani – mert eltorzulhat a mondanivaló, sérülhet a szerzői szándék.

Hasonlóan érzékeny a műfaji egyensúly. A *Hány* nem opera, hanem daljáték, sok benne a beszéd, kevesebb a zene – és persze az sem nagyformátumú ária, hanem dal és tánc. Kodály a magyar népdalkincs és a verbunkos matériáját használja, de olyan hagyományra támaszkodva, mely mögött ott a népszínmű, sőt ne tagadjuk, a daljátékon keresztül az operett

műfaji öröksége is. Utóbbiakban hagyományosan sok a talmi elem – a *Háry*ban nincs ilyen. De a műfajra is érvényesek a tartalomról mondottak: minden előadás létrehozóinak mindenkor ügyelniük kell az érzékeny egyensúlyra európai hagyomány és hazai könnyebb műfajok között, ha ugyanis megbomlik az összetevők aránya, ha megbillen a szerző által finoman kiegyenlített mérleg, megtörténhet, hogy amit a gyanútlan közönség lát és hall, már nem az igazi *Háry János* lesz, hanem valami, ami e mű címét viseli ugyan, de szellemében eltávolodott az eredetitől.

Véleményem szerint ez történt a *Háry* nemrégiben bemutatott Erkel színházi előadása esetében is. A helyszín, az egykori Városi Színház hosszú munkával felújított s a tavasszal ismét megnyitott épülete a maga népszínházi atmoszférájával eleve tálcán kínál egy olyan *genius loci*t, mely felébresztheti a produkció alkotóiban a népszínházműhagyományra való hivatkozás szándékát, s ez a szándék ebben a rendezésben valóban jelentős nyomatékkal van jelen. A keretjáték kulcsfigurája, Csurka László Öreg Háryja ezt az esztétikát jeleníti meg, de ezt képviseli általánosságban a játéktípus is: az a temperamentum és gesztusrendszer, melyet a színész-énekesek hanghordozásukkal és taglejtésükkel egységesen alkalmaznak (dramaturg: Szász Zsolt, koreográfus: Gemza Péter). A daljáték, a *Singspiel* nemes európai hagyományától tehát elmozdulunk valami kevésbé értékes és provinciálisabb érvényű felé. De itt nem áll meg a műfaji hangsúlyeltolódások sora: a darab cselekménygerincét szolgáltató keretjáték szövegét lépten-nyomon módosították, az átírások, aktualizálások pedig az elburjánzó bemondások, kiszólások tenyészetével az elmúlt hatvan-hetven év szórakoztatóiparát idézik az operettől a kabarén át a blődliig. Kínosan szellemeskedő fordulatok, tolakodó aranyköpések, viccesnek szánt, ám erőltetett nyelvi humor, pajzánkodás – mindez együtt egyrészt erősen elviszi a darabot a bohózati irányba (az igazi *Háry* ettől a stílus- és műfaji rétegtől teljesen mentes), háttérbe szorítva a nemesen nosztalgikus lírát, másrészt magának a humornak is menthetetlenül olcsó válfaját képviseli. Meggyőződésem, hogy ez a stílus idegen Kodály szellemétől. Felborul a darab: a *Háry* ebben az átiratban kommersz poénokkal spékelt, népies körüti revü.

A színpadi látvány többnyire szintén kimerül a dekorativitásban (díszlet: Alexander Belozub, jelmez: Bianka Imelda Jeremias), holott hangsúlyozhatná a mesét, az álmot, a lélek kalandját – hiszen az igazi *Háry* erről szól. Népi szürrealizmus helyett (ezt a szép minősítést Szabó Lőrinc alkalmazta hajdan – igaz, elmarasztalóan – Kormos István költészetére) műparaszti naturalizmus érvényesül, játékos vizuális elemekkel.

A főszerkesztő arra ösztönzött, ne csak az előadásról írjak, de a pár hónapja újból megnyílt színházról és annak atmoszférájáról is. Nos, a felújított Erkel megtisztult, megszépült, a színházba felvezető lépcsősort üvegfallal és üvegajtókkal elzárták a sáros-zajos külvilágtól, de persze az épület és az intézmény arányrendszere, jellege megmaradt a réginek, s eredeti funkcióját sem tagadhatja meg: népopera ez ma is, népszínház, s e jellegének tökéletesen megfelel a *Háry*-előadás, melyen jelen lehettem. Nagyüzemi szériában, nem is kettős, hanem bizonyos posztokon hármas, sőt négyes szereposztásban megy a produkció, melynek, ha jól érzékelem, fő funkciója az ifjúság, sőt a diákság művelése. Hétköznap délelőtt nyilván iskolák nézik-hallgatják a művet, magam egy péntek délután ötórás előadásra estem be kislánnyal a csúcsforgalomból (aznap már lezajlott egy délelőtti is), s a nézőtérén főként katasztrofális viselkedésű középiskolások vettek körül minket. Dénes István karmester, tapasztalván, hogy a nyitányban nem szűnik meg a teljes nézőteret betöltő *hangos* beszéd, előbb jogos megütközéssel fordult hátra, ám az előadás végére a folyamathoz edződve (vagy megtörve és megadva magát?) már önként vezényelte a vastapsot, s énekeltette meg a kulturálatlanul lelkesedő, csürheszerűen hóbörgő kamaszokat. Jó szóval, szeretettel – vagy pusztán személyiségének hitelével – csitító-fegyelmező pedagógusnak nyomát se láttam.

Magáról a zenei megvalósításról az általam hallott előadás alapján többnyire jót s még jobbat

mondhatok. A már említett Dénes István hiteles tempókkal, megfelelő hangsúlyokkal vezényel – az ő keze alatt nem torzulnak azok a színek, karakterek, műfaji arányok, melyek oly keserűen megszenvedik a rendezést. A játszó személyek sokaságából magam főként igen-igen kvalitásos művészeket fogtam ki. Csurka László (akinek egyébként nincs váltótársa) kétségtelenül népszínműfigurára veszi az Öreg Hályt, de játéka, ha az én ízlésem szerint „zamosabb” is a kelleténél, mentes a túlzástól-hamisságtól. Az énekesek pedig egytől egyig példás művészi fegyelemmel valósítják meg, amit a rendező vár tőlük – emellett pedig, mikor eljön az ideje, felkészülten és szép hangon dalolnak. Haja Zsolt kitűnő Hály: mind színészként, mind énekesként délceg, tartása van, mértéket ismer és hitelt érdemel. Örzként hasonlóan nemes anyaggal dolgozik, üdén egyszerű, de temperamentumos figurát teremtve, Gál Erika. Öreg Marci szerepében Busa Tamás alakítása és éneke egyaránt méltányolandó, Szalma Tamás Ferenc császárként hitelesen jeleníti meg azt az idiótát, akit a rendezés e figurában (helytelenül) láttatni akar, s ugyanezt teszi női változatban Császárnéként Váradi Zita, Mária Lujza jelmezében Markovics Erika. Napóleon vagy Ebelasztin báró nem azért válik teljességgel a latabári komikushagyományt követő, operettesen túljátszott karikatúrává, mert Hábetler András vagy Szerekován János elveti a sulykot, hanem azért, mert ebben a rendezésben ezeknek a figuráknak szándékoltan ilyen a fajsúlyuk, tónusuk, ez róluk Vidnyánszky Attila víziója. Krucifix generálist Szatory Dávid alakította, Magyar silbakként Fehér Tibort, Burkus silbakként Farkas Dénest láttam-hallottam, a rendezés parancsára (mint afféle „életidegen értelmiségi” – ez is milyen kártékony sztereotípa!) a fonográffal sokat szerencsétlenkedő Diák (= Kodály) fekete „úri ruháját” Mátyássy Bence öltötte magára. Egy szó, mint száz: az énekesek-színészek szakmájuk javát nyújtották, helyálltak, végrehajtván azt, amit a rendezés elvár tőlük. Csak az a kár, hogy a rendezés olyan, amilyen. Kodály se örült volna neki, ezt nagy valószínűséggel feltételezhetem.

Kodály Zoltán: Hály János – daljáték két felvonásban, négy kalandban, elő- és utójátékkal. Erkel Színház, 2013. október 11. Rendező **Vidnyánszky Attila**, karmester **Dénes István**.

Kapcsolódó írások:

1. **Fáy Miklós: A dobozba zárt fájdalom (Örkény István: Tóték. A beregszászi Illyés Gyula Színház előadása az újszegedi Szabadtéri Színpadon. Rendezte Vidnyánszky Attila.)** Talán naivítás, de nekem a Tóték mindig olyan egészen egyszerű...
2. **Csengery Kristóf: Midlife crisis (Fekete Gyula: Excelsior! Félmély opera két felvonásban. Budapesti Tavaszi Fesztivál, Thália Színház, 2011. március 18., 20. Rendező Gothár Péter, karmester Kesselyák Gergely.)** Operahős-e Liszt Ferenc? Ha a válasz megfogalmazásakor az életműből indulunk...
3. **Csengery Kristóf: A walesi bővli („A civil kurázi dicsérete” – hangverseny a**

Művészetek Palotájában, 2011. június 21. Kodály: Psalmus Hungaricus, Arany–Jenkins: A walesi bárdok. Karmester Takács-Nagy Gábor; Karl Jenkins.) A civil

kurázi dicsérete – a hangzatos nevű (de az...

4. **Csengery Kristóf: Vagy-vagy helyett is-is (Richard Wagner: A nürnbergi mesterdalnokok – Wagner Napok, Művészetek Palotája, 2013. június 8. Rendező: Michael Schulz, karmester: Fischer Ádám.)** A Wagner Napok lassan az életmű végére ér.

Nyolc év...

5. **Molnár Gál Péter: A szellentő Shakespeare (Shakespeare: Lear király – Ünnepi ebéd az ország felosztásának tiszteletére, avagy az utolsó villásreggeli. Szegedi Nemzeti Színház Kiszínháza, 2007. október 19. Fordította Vörösmarty Mihály. Díszlet Ambrus Mária. Jelmez Benedek Mária. Dramaturg Ungár Júlia. Rendező Zsótér Sándor. Szereplők Király Levente, Farkas Andrea, Pataki Ferenc, Harsányi Attila, Cseh Zsuzsa, Borsos Bea, Jakab Tamás, Melki Bea, Zarnóczai Gizella, Orosz Ákos e. h., Járai Máté, Dénes Gergely, Fekete Gizi.)** Molnár Gál Péter A szellentő

Shakespeare Isteni holdkóros a...

Cimkék: Csengery Kristóf